

KORONAVİRÜS SONRASI ARAP DÜNYASI

Birinci Dünya Savaşı ile Batı işgaline düşen Arap Dünyası, büyük sömürü ve parçalanma yaşamış ve aradan geçen sürede kağıt üstünde bağımsızlığını kazansa da gerçek anlamda ekonomik, siyasi ve hatta kültürel bağımsızlığını kazanamamıştır. Sömürge mirasının getirdiği parçalanmışlık ve yapay sınırlar 'sömürgeyle mücadele ediyoruz' bahanesiyle başa geçen diktatörlükler tarafından da sürdürülmüştür. Mısır lideri Cemal Abdunnasır'ın Arap dünyasını birleştirme sevdası ise çarpık ideoloji ve kötü yönetim dolayısıyla gerçekleşmemiştir.

hatta bu durumlar daha da kötüye gittiği için geçen yıl Arap Baharı 2.0 olarak tanımlanabilecek bir gösteri dalgasına şahit olunmuştu. Sudan, Cezayir, Irak ve Lübnan'da ortaya çıkan geniş halk gösterileri, hükümetleri düşürmüş veya değiştirmiştir.

Statükocu güçler ve onların desteklediği sağ ve sol radikal hareketler; Suriye, Libya ve Yemen'de birinci Arap Baharı'nı yolundan saptırmış ve Mısır gibi ülkelerde de darbecileri başa getirmiştir. İkinci dalga gösteriler ise kendi içinde *sabırla* radikalleşmeye izin vermeden değişim ısrarını sürdürmüş ve hala sürdürmektedirler. Ancak bu süreçler koronavirüs (Kovid-19) salgınının gelişi ile biraz sekteye uğrayacak gibi görünse de temel sorunlar ve dinamikler devam etmektedir. Arap toplumlarının refahı, huzuru ve demokрасisi arasında nerdeyse çok yakın bir bağlantı vardır.

“

Dünyayı sarsacağı tahmin edilen Kovid-19'un, bugünkü Arap Dünyası'nı derinden etkileyeceği açıktır. Başta petrol fiyatlarının keskin düşüşü neticesinde petrole dayalı ekonomiler derinden etkilenecektir.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Bölgesel Değişim Talepleri

Arap Baharı aslında kötü yönetimler ve onların arkasındaki Batı çıkarlarına karşı bir tür dekolonizasyon ve demokrasi çabası olarak, bu durumu sona erdirecek potansiyele sahipti. Ancak Batı'da ve Doğu'da küresel statüko güçleri ve onların bölgesel uzantıları Arap Baharı'nı sabote edip eskiye düzeni devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Bunu yaparken Arap isyanlarına yol açan faktörler ortadan kalkmadığı ve

Salgının Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Etkileri: Petrol ve Yabancı İşçiler Meselesi

Dünyayı sarsacağı tahmin edilen Kovid-19'un, bugünkü Arap Dünyası'nı derin-

d e n

etkileyeceği açıktır. Başta petrol fiyatlarının keskin düşüşü neticesinde petrole dayalı ekonomiler derinden etkilenecektir. Körfez ülkeleri yanında Irak, Cezayir, Sudan ve Libya da bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Çünkü bu ülkeler bütçe hesaplarını satacakları petrolün varilini 50-60 dolar üzerinden yapmışlardır. Bugün gelinen noktada fiyatlar yarıya düşerken, bütçe beklentilerini karşılamaları mümkün görünmemektedir. Kaldı ki eski fiyatlarla bile iyi yönetilmeyen ekonomilerin ortaya çıkardığı sıkıntılar yüzünden geçen yıl Irak, Cezayir, Sudan ve Lübnan'da büyük halk gösterileri olmuştur.

Körfez ülkeleri ayrıca kendi vatandaşlarının sayısı az olması nedeniyle büyük kalkınma projelerini gerçekleştirmek üzere genellikle Asya'dan çok sayıda düşük ücretli yabancı işçi getirmişlerdir. Kuveyt'teki nüfusun yüzde 79'i yabancılardan oluşmaktadır. Suudi Arabistan ve Umman hariç diğer Körfez ülkelerinde yabancı nüfus ki bunların çoğu göçmen işçilerden oluşmaktadır yarından çok fazladır. Bu işçiler ayrıca salgına karşı daha savunmasız durumdadır. Sınırlı kendi imkânlarıyla ülkelere dönmeleri zor görünüyor ki birçoğu zaten karantina altında tutulan bölgelerde yaşadığı için dışarı çıkamamakta ve *varsa* işine gidememektedir.

“

Salgının getirdiği sarsıntıyla bugün işsiz kalan yabancı işçiler nerdeyse tamamen açıkta kalmış durumdadır. Katar dışında onlara maaş ödeyeceğini söyleyen ülke olmamış; çoğu hükümet onları ülkelere göndermeye çalışmaktadır. Kuveyt, Umman ve Suudi Arabistan yabancılara aleni olarak geri gönderme politikası uygulamaktadır.

”

Körfez'deki yabancı işçiler arasında hatırı sayılır derecede Arap da bulunmaktadır: Mısırlı, Sudanlı, Filistinli, Ürdünlü ve Mağribliler. Örneğin, söz konusu bölgede bulunan beş milyona yakın vatandaşından Mısır, yıllık 26 milyar dolar döviz girdisi sağlamaktadır. Diğer ülke ekonomileri için de bu rakamlar ciddi düzeydedir. Yine Kovid-19 krizinden önce İran ile giriştiği mücadele, bölgesel krizler, Katar ambargosu gibi kendi içinde yaşanan çekişmeler yüzünden Körfez ülkelerinin (özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) ekonomileri sarsılmaya başlamış ve yabancılara geri gönderme çabası içine gir-

mişlerdir. Krizle beraber bu işçileri geri göndermek bir vaka halini almıştır.

Körfez ülkelerinde yarı köle gibi çalışan işçiler şimdi çok daha zor durumda kalmışlardır. Bazı ülkeler koronavirüs istatistiklerinde hasta vakalarını vatandaş ve yabancı diye ayrı beyan etmektedirler. Bu durum uluslararası toplum tarafından hastalıkta bile ayrımcılık yaptıkları eleştirilerine yol açmıştır. Salgının getirdiği sarsıntıyla bugün işsiz kalan yabancı işçiler nerdeyse tamamen açıkta kalmış durumdadır. Katar dışında onlara maaş ödeyeceğini söyleyen ülke olmamış; çoğu hükümet onları ülkelere göndermeye çalışmaktadır. Kuveyt, Umman ve Suudi Arabistan yabancılara aleni olarak geri gönderme politikası uygulamaktadır.

Daha önce dışardaki işçileri birer döviz makinesi olarak gören kendi ülkeleri de onlara sahip çıkmamaktadır. Örneğin, sözleşmesi biten Mısırlılar, Pakistanlılar ve Hindlilerden imkânı olanlar bile uçurular durduğu için kendi ülkelerine dönememekte; imkânı olmayanlar ise daha perişan durumdadırlar. Hindistan ve Pakistan gibi

ülkeler de vatandaşlarını geri almakta acele etmemektedir. Çünkü dönen kişi sayısına kıyasla bahsi geçen ülkelerin, isteyen vatandaşları getirmek için maddi kaynakları ve sağlık-karantina tesisleri oldukça zayıf durumdadır. Yıllık 100 milyar doları bulan Körfez'den çıkan işçi dövizlerinin dibe vurması, işçi gönderen ülkeleri ve ailelerini de derinden etkileyecektir. İşçilerin geldiği ülkeler zaten genel olarak fakir ülkelerdir ve şimdi ise daha zor durumda kalacaklardır.

Körfez'de petrol satışının ve ekonominin zayıflaması bu ülkelerin bölgesel ve küresel rolünü zayıflatacaktır. Suudi Arabistan ve BAE, bölgedeki çatışmaların önemli sponsorları olarak ön plana çıkmakta; maddi imkânlarını hem kendi çıkarlarını desteklemek hem de bölgedeki statükoyu korumak için maddi yardım, yatırım ve rüşvet diplomasisini tekil veya kombine olarak kullanmaktadır. Bu ülkelerin, darbeciler ve silahlı çatışmalar için sarf ettikleri kaynakların israfı ve İran ile girdikleri dolaylı mücadelenin getirdiği kaygılar neticesinde yatırım fırsatlarını kaçırdıkları görülmektedir.

Salgından önce zorlanmaya başlayan Körfez ekonomilerinin –ki Katar ekonomisi de ambargo yüzünden olumsuz etkilenmiştir– petrol fiyatlarının dibe vurmasıyla daha da sarsılacağı anlaşılmaktadır. Petrole ilişkin azalan talebi elinde tutmak için Suudi Arabistan özellikle Rusya ile fiyat savaşına girmiştir. ABD Başkanı Donald Trump'ın baskısıyla biraz üretimi düşürerek fiyatları yukarıda tutma konusunda taraflar anlaşmış olsalar da talebin azlığı her durumda

onları zorlamaya devam edecektir. Yakın zamanda bu durumun değişmesi kolay olmayacaktır, çünkü hepsinin ekonomisi büyük ölçüde petrole bağımlıdır.

Turizm Endeksli Ekonomilerin Salgın Karşısındaki Muhtemel Durumları

Mısır rejiminin koronavirüs salgınından etkilenmesi özel bir örnek olarak incelemeye değer bir konudur. Mısır ekonomisi; tarım, turizm, işçi dövizleri ve dış yardımlarla ayakta kalmaya çalışmaktaydı. Zaten tarım ürünleri ucuz olduğu için bu sektörün kârı da sınırlıdır. Salgın dolayısıyla ülkelerin içe kapanması ve insan hareketinin kısıtlanması tüm ülkelerde turizm sektörünü baltalamıştır. Yıllık turizm geliri 12 milyar civarında olan ve 2013 askeri darbesinden bu yana zaten zorlanan Mısır ekonomisinin bu kaybı telafi etmesi zordur. Benzer şekilde özellikle dışarıda çalışan işçi dövizleri Mısır'ın milli gelirinin yüzde 10'nu oluşturmaktaydı.

“ 2008 küresel mali krizinden sonra ekonomik darboğaz aşamadığı için Arap Baharı'na yol açan isyanlar ortaya çıkmıştır. Arap Baharı'nın beşiği Tunus ekonomisi son derece kınlgandır. Bugünkü krizin 2008'den çok daha derin olacağı beklendiğinden, bu sorunlar çok daha yoğun huzursuzluklar ve hareketlenmeler ortaya çıkarabilecektir.

” Dünyada ve özellikle Körfez'de kötüleşen çalışma şartları dolayısıyla azalan işçi dövizleri, Mısır'ın bütçe açığını daha da artıracaktır. Şimdiden Körfez ülkeleri, Mısırlı işçileri geri göndermeye başlamış ve Mısır ise vatandaşlarını geri almakta zorlanmakta veya direnmektedir. Hatta bu yüzden Mısır ile Kuveyt arasında diplomatik sürtüşmeler bile ortaya çıkmıştır. Mısır'ı doğrudan olumsuz etkileyecek bir diğer konu, daha önce Mısır askeri

rejimine Körfez'den yapılan yardımlardır. Herkesin fakirleştiği dönemde bugüne kadar 90 milyar doları aşan Körfez mali yardımların gelmesi artık mümkün değildir. Dolayısıyla Mısır'da Sisi rejiminin Kovid-19 krizini atlattığı pek kolay görünmemektedir.

Turizm ve işçi dövizlerinin azalması Mısır gibi birçok Arap ülkesini olumsuz etkileyecektir. Turizmin güçlü olduğu Fas, Tunus ve BAE gibi ülkelerin turizm gelirlerinin azalması neticesinde sıkıntıya düşmeleri muhtemeldir. Zaten 2008 küresel mali krizinden sonra ekonomik darboğaz aşamadığı için Arap Baharı'na yol açan isyanlar

ortaya çıkmıştır. Arap Baharı'nın beşiği Tunus ekonomisi son derece kırılgandır. Bugünkü krizin 2008'den çok daha derin olacağı beklendiğinden, bu sorunlar çok daha yoğun huzursuzluklar ve hareketlenmeler ortaya çıkarabilecektir. Zaten geçen yıl (Lübnan, Irak ve Cezayir gibi) birçok ülkede ciddi gösteriler olmuştur.

Bugün gelinen noktada petrol ve doğal gaz olsun veya olmasın Arap ekonomileri, üreten bir ekonomiye olmadığı için Kovid-19 salgını ve bu salgının getirdiği ekonomik krizden çok derinden etkilenmektedirler. Salgından önceki yıl büyük gösteriler görülen ülkeler, siyasi

istikrara kavuşmadığı gibi ekonomik olarak da zor durumda kalacaklardır. Tunus ve Fas gibi bazı ülkeler halihazırda IMF'nin kapısı çalmış durumdadır. Ortaya çıkan yaygın soruna kredi sağlasa bile IMF'nin de çözüm bulamayacağı aşıkardır.

“

Koronavirüs krizinin belki de önemli sonucu, ekonomik gücü azalan Körfez ülkelerinin çatışma çıkarma ve sürdürme potansiyelinin ve yardım-rüşvet diplomalarının etkisinin azalacak olmasıdır.

”

Salgının getirdiği kriz sonucunda Körfez ülkelerinin petrol gelirlerinde yaşadıkları düşüş, diğer ülkelerdeki turizm, işçi dövizleri ve yardımları olumsuz etkilediğinden, söz konusu ülkeler ciddi ekonomik ve siyasi sorunlar yaşayacaklardır. Koronavirüs krizinin belki de önemli sonucu, ekonomik gücü azalan Körfez ülkelerinin çatışma çıkarma ve sürdürme potansiyelinin ve yardım-rüşvet diplomalarının etkisinin azalacak olmasıdır. Bu da Pakistan ve hatta Mısır üzerinde hacminden çok daha fazla etkili olmalarına engel olacaktır. Kısa vadede işçi dövizlerinden mahrum olan büyük nüfuslu ülkeler, kendi ekonomilerini canlandırmak için daha kalıcı ve etkili çözümler bulmak zorunda kalacaklardır. Bu durum güçlü ekonomisiyle Türkiye'nin bölgedeki ağırlığını destekleyeceği gibi, üretime dayanarak kalkınmak isteyen ülkeler için de bir örnek teşkil edebilecektir. ■